

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, 8 sierpnia 2024 r.

308/2024/MPL

**Szanowna Pani
Zuzanna Rudzińska – Bluszcz
Podsekretarz Stanu w
Ministerstwie Sprawiedliwości**

Szanowna Pani Minister,

poniżej przesyłam uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka do projektu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia wzorów pisemnych wyjaśnień dla podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka co do zakresu ich uprawnień i obowiązków oraz sposobu i warunków przesłuchania (znak A531).

Zakreślony przez Ministerstwo Sprawiedliwości termin do zajęcia stanowiska w ramach konsultacji publicznych, w ocenie HFPC, jest stanowczo zbyt krótki i nie licuje z powagą opiniowanej tematyki oraz obszernością zaprezentowanego rozporządzenia. Z uwagi na tak krótki termin, przedmiotowe uwagi mają charakter ogólny i jedynie punktowo odnoszą się do zagadnień ujętych w omawianym rozporządzeniu.

Na wstępie należy pozytywnie ocenić próbę graficznego wyróżnienia kluczowych elementów opiniowanych wyjaśnień prezentowanych podejrzanym, pokrzywdzonym i świadkom. Niemniej, finalny skład omawianych dokumentów wymaga poprawy pod kątem nachodzących na siebie elementów, zbyt nisko ustawionych marginesów dokumentów, niespójnych wielkości wcięć czy obszarów tekstu wyróżnionych za pomocą kolorowego tła, które w wielu miejscach nie pokrywa się z docelowo wyróżnionym tekstem.

W mniejszym stopniu uwagi te odnoszą się do wyjaśnień dla podejrzanego, świadka, pokrzywdzonego nieporadnych ze względu na wiek lub stan zdrowia. W ich kontekście należy jednak zauważyć problem zlewania się poszczególnych akapitów tekstu, zróżnicowanych odstępów między akapitami, pojedynczych wyrazów przenoszonych do nowego wersu. Elementy te, choć z pozoru drobne, znacząco utrudniały odbiór treści zaprezentowanych w wyjaśnieniach w trakcie ich lektury. Zważywszy na to, że wyjaśnienia te adresowane będą do osób identyfikowanych jako nieporadne, kwestie te wymagają pilnej zmiany.

Ponadto, w odniesieniu do warstwy graficznej, należy zauważyć, że zaprezentowane na początku wyjaśnień dla podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka informacje odnoszące się do kształtu postępowania i jego poszczególnych faz powinny raczej zostać zastąpione prostym diagramem opisującym kształt postępowania.

W odniesieniu do warstwy językowej stwierdzić trzeba, że omawiane dokumenty wymagają sprawdzenia pod kątem spójności językowej i interpunkcyjnej. Doceniając fakt budowania omawianych informacji w sposób osobowy, bezpośrednio zwracający się do osoby czytającej wyjaśnienia, nie sposób nie zauważyć, że podejście to jest prezentowane przez projektodawców niekonsekwentnie. W wielu miejscach opiniowane dokumenty mówią wprost o podejrzanym,

pokrzywdzonym czy świadku. Przykładowo wzór wyjaśnień dla małoletnich pokrzywdzonych podkreśla, że pokrzywdzony nie może mieć więcej niż trzech pełnomocników z wyboru w jednym czasie, zamiast wprost wskazać osobie czytającej, że nie może mieć więcej niż trzech pełnomocników.

W warstwie językowej konieczna jest także ponowna analiza zaprezentowanych dokumentów i usunięcie z nich zapożyczeń z języka prawnego na rzecz zastąpienia ich wyrażeniami używanymi w języku powszechnym. Stąd np. wyjaśnienia dla podejrzanego nie powinny posługiwać się wyrażeniem „przedstawiciel ustawowy”, lecz wprost odwoływać się do rodzica lub opiekuna.

Co więcej, obszerny charakter prezentowanych dokumentów musi rodzić pytania o to, czy osoby występujące w charakterze podejrzanego, świadka lub pokrzywdzonego będą skłonne zapoznać się z całością zaprezentowanych dokumentów. Nie negując konieczności precyzyjnego wskazania przysługujących im uprawnień procesowych (co w oczywisty sposób wpływa na obszerność treści wręczanych im wyjaśnień), należy jednak podkreślić konieczność przejrzenia omawianych dokumentów przez pryzmat co najmniej trzech elementów.

Po pierwsze, analizie powinno zostać poddane, czy wszystkie prezentowane informacje mają charakter szczególnie istotny dla adresata wyjaśnień. Selekcja taka jest konieczna z uwagi na brak możliwości oraz niecelowość ujęcia w przygotowywanych wyjaśnieniach wszystkich elementów dotyczących danej roli procesowej. W tym kontekście, można zadać pytania o sensowność informowania świadka mającego mniej niż 18 lat o istnieniu tajemnicy obrończej lub tajemnicy spowiedzi, skoro świadek ten, ze względu na swój wiek, nie jest w stanie pełnić ani roli obrońcy ani spowiednika. Innym przykładem treści o bardzo szczegółowym charakterze jest informacja o tym, jakiego rodzaju zarzuty w postępowaniu apelacyjnym może podnieść osoba, która dobrowolnie poddała się karze. Wydaje się, że bez szkody dla interesów podejrzanego, prezentowane mu wyjaśnienia mogłyby tej informacji nie zawierać.

Z drugiej jednak strony można mieć wątpliwość, czy wszystkie istotne elementy zostały w omawianych wyjaśnieniach zawarte. W tym kontekście zauważyć należy brak w wyjaśnieniach dla podejrzanego informacji dotyczących możliwości uzyskania obrońcy z urzędu w innych przypadkach niż tylko nieletniość podejrzanego czy brak środków do opłacenia obrońcy z wyboru. W takim wypadku poza świadomością podejrzanego mogą pozostać inne przesłanki ustanowienia obrońcy z urzędu w związku z obroną obywatelską (np. te dotyczące jego zdrowia psychicznego).

W drugiej kolejności, obszerność omawianych dokumentów wymaga prezentowania informacji o określonych uprawnieniach i obowiązkach w kolejności odpowiadającej ich istotności dla danej roli procesowej. Jest to związane z założeniem, że informacje szczególnie istotne powinny być prezentowane w pierwszej kolejności, zwiększając szanse, że dotrą one do osoby czytającej jedynie początek wyjaśnień.

Trzecią konsekwencją obszernego charakteru omawianych dokumentów jest konieczność podjęcia próby sumarycznego przedstawienia najważniejszych z nich na jednej stronie maszynopisu. Działanie to jest konieczne dla wyciągnięcia przed nawias najważniejszych zawartych w nich informacji i zagwarantowania, że komunikat o tych właśnie uprawnieniach dotrze do odbiorców informacji. Dokument ten powinien mieć długość maksymalnie jednej strony i w przystępny sposób opisywać uprawnienia procesowe. Szczegółowe kwestie dotyczące poszczególnych uprawnień powinny być omawiane w dalszej części wyjaśnień.

Pod względem merytorycznym, zdaniem HFPC, wyjaśnienie dla podejrzanego powinno kłaść nacisk na kluczowe dla tej roli procesowej uprawnienie w postaci prawa do milczenia. W zaprezentowanym wzorze wyjaśnienia prawo to jest wskazane w drugiej kolejności po prawie do informacji. Jednocześnie przedstawione jest pod nagłówkiem „Prawo do składania wyjaśnień”. Wstęp do tego punktu sugeruje,

że wiodącym uprawieniem podejrzanego jest możliwość opowiedzenia własnej wersji zdarzenia. Możliwość odmowy składania wyjaśnień pojawia się dopiero dalej. W żadnym miejscu wyjaśnień nie ma także wyrażonego wprost komunikatu dotyczącego tego, że wszystko co podejrzanym powie w trakcie przesłuchania może być wykorzystane przeciwko niemu. Brak ten znacząco osłabia cały charakter omawianych wyjaśnień i ich znaczenie dla budowania świadomości roli procesowej w jakiej znalazła się dana osoba.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,

Piotr Kładoczny

Wiceprezes Zarządu